

VÁLASZ

BOTOS KATALIN OPPONENSI BÍRÁLATÁRA

A tudományos diszkussziók és viták legjobb, egyben legtöbb izgalmat is rejtő hagyományait követve írt disszertációmról véleményt Botos Katalin (a továbbiakban B.K.). Opponensem mindjárt az elején leszögezi azon nézeteit, melyek nyíltan szemben állnak néhány, a válságról és főleg az amerikai kapitalizmusról megfogalmazott állításaimmal. Ez az opponencia nyíltsisakos rezisztenciát jelez egy-egy kulcs-propozíciómmal szemben, ám összességében mégsem. Opponensem kisebbfajta vitairattá bővítette saját álláspontja megerősítését, amely nyomán számos ellenérvet sorol fel, és gazdaságtörténeti tényeket, majd saját álláspontját igazoló szerzőket idéz. Markáns véleményében – legnagyobb szerencsémre – felkínálja a védekezés lehetőségét, amellyel – e műfaj keretein belül - rögvest élni is kívánok. A továbbiakban a kritikai megjegyzésekre és az eltérő értelmezésekre a B.K. által leírtak sorrendjében válaszolok.

1. Megerősítem azt az álláspontomat, amelyben a globalizációt a jelen helyzetben is domináns és megállíthatatlan világgazdasági folyamatként értelmezem, amelynek a szigorú értelemben vett gazdasági eredménye összességében pozitív, s mint ilyen, progresszív változásnak tekinthető.

E nézetemhez egy neves magyar szerzőt hívok társul, ezért hivatkozni szeretnék néhai Antal László, Antal(1999), több mint egy évtizede született írására A karaván halad címmel:

„Miközben a vele szembeni ellenszenv erősödik és jól artikulálódik, maga a globalizáció – és az ugyanebbe az irányba mutató európai integráció – háborítatlanul halad előre, mégpedig nem is lassú ütemben. A folyamat elsődleges mozgatói erős gazdasági érdekek. Ezért úgy tűnik – bár ezt sokan vitatják -, hogy belátható időn belül a globalizáció feltartóztathatatlan, amit még azok egy része is elismer, akik érezhető ellenszenvvel viseltetnek irányába. Ezek után számos kérdés vetődik fel.a globalizáció pozitív vagy káros folyamatnak minősül-e. Igaz persze, hogy vannak káros és előnyös hatásai egyaránt, de a lényegyet megkerülő, diplomatikus is-is válasz értelmetlen. Vagy a fejlődést elősegítő, vagy a romboló hatások vannak túlsúlyban. A kérdés az, hogy mit tekintek egy folyamat lényegének és mit kiegészítő (másodlagos) hatásnak. A végső mérleg persze – mint a vitákból is kiderül – nézőpont, vagy emelkedettebben értékrend kérdése. Bennem egyre erősödik az a meggyőződés, hogy a globalizációt „globálisan” elítélni és elutasítani csak akkor lehet, ha magát a piacgazdaságot sem tekintik racionális gazdaságsszervező erőnek. Ezt azonban képviselőik többnyire nem ismerik el, vagy

azért, mert önmagukban sem tudatosul, vagy azért, mert ezt már nem kívánják nyíltan felvállalni.”¹

Újfent leszögezem, saját gondolkozásom ehhez a szemlélethez áll legközelebb.

De idézhetném Bhagwati (2004), a Columbia Egyetem nemzetközi gazdaságtan professzorának véleményét is, amely szerint: „*Globalization is economically benign and socially unjust*”², vagyis a globalizáció közgazdasági értelemben jóindulatú, bár társadalmilag igazságtalan.

A masszív pozitív hozadékok megszületését jól illusztrálja az a tény, hogy 2000 és 2012 között az un. BRIC-országokban azon háztartások száma, amelyeknek egy főre jutó jövedelme meghaladja az évi 10.000 dollárt, több mint megtízszereződött, 30 millióról 350 millióra nőtt (WEO 2012)³. Igaz, a gazdagodás valóban a felzárkózó térségeket segítette leginkább.

2. B.K. megítélése szerint túlságosan is megengedő vagyok az un. egyéb, unortodox válság-enyhítő lépésekkel szemben, főleg, amikor azt hangsúlyozom, hogy az amerikai szövetségi állam tulajdonosi megjelenése a bajba jutott bankokban átmenetinek volt nevezhető, és nem egyfajta pénzügyi szocializmus terjedésének előszele volt. Az amerikai kapitalizmusról és korporatizmusról vallott véleményemet az alábbi idézet jellemzi leginkább.

*„Abszurd dolog a kapitalizmus végéről beszélni, ahogy azt egyes európai kritikusok teszik.”*⁴, Phelps(2008)

A Nobel-díjas Edmund Phelps, a Columbia Egyetem Kapitalizmus és Társadalom Központjának professzora vélekedett így a válság kirobbanása után néhány hónappal. Könyvem 4. fejezetét kezdem ezzel az állítással.

Az USA-ban az államosítás - mint olyan - ma is szitokszó, és több mint egy évszázada is közellenségnek számított, ezért az állam belépését a banki tulajdonviszonyokba, határozottan ideiglenesnek nevezték még akkor is, ha a „conservatorship” valójában – de facto – tulajdonosi jogok biztosítását jelentette az amerikai kincstár számára. Ez azonban a pénzáramlások feletti ellenőrzést kívánta meghatározott időre biztosítani. Ezért állítható, hogy az állami megjelenés célja stabilizáció és nem tartós államosítás volt. Ez ma már tényyszerűen is látszik, számos bank jobbnak látta rövid úton visszaváltani tulajdonát és kifizetni az államot (például Wells Fargo Bank).

3. Azt készséggel elfogadom, hogy a központi bankok számára általában - és konkrétan a FED illetve ECB számára - a válságkezelésben kiosztott szerepek újnak tekinthető határvonalat képviseltek, amennyiben a kamatoldali beavatkozások erejének majdnem teljes kioltódása miatt a nem-konvencionális jegybanki eszközök (például a Quantitative Easing, QE) bevetése jöhetett szóba a pénzkínálat növelésének azonnali igénye miatt. A jegybanki gondolkodás azonban a reális gazdaságélénkítő lépéseket tekintve mégsem alakult át teljesen; csak

újfent az lett a prioritás, hogy ne legyen likviditási korlátja a növekedésnek, vagyis a pénzkínálat hiánya ne fojtsa tovább a kereslethiányos konjunktúrát. Ám a mennyiségi lazítás végső soron nem oldja meg, csak enyhíti a kialakult súlyos beruházási és fogyasztói bizalmi válság problémáit. Ezt a valóban különleges válságbeli helyzetet jól jellemzi egy másik Nobel-díjas, Vernon Smith (2008)⁵ megállapítása:

„A félelemmel teli vevők visszatérése épp olyan kiszámíthatatlan mint eltűnésük ideje. Csak a legarogásabbak tehetnek úgy, mintha tudnák, milyen közpolitika állítja vissza a vásárlói bizalmat.”

A bizalom visszaállításához valóban kellett az amerikai szövetségi állam súlya és azonnal mozgósítható pénzügyi ereje, pláne, a csak államinak gondolt, de valójában állami forrásokat használó, magántulajdonban lévő jelzálogintézetek esetében (Fannie Mae, Freddie Mac).

Elfogadom tehát B.K.-tól, hogy volt olyan amerikai válság-intézkedés, amely korszakosnak nevezhető, abban az értelemben, hogy mind a hagyományos jegybanki-állami szerepek, mind a pénzügyi beavatkozás nagyságrendjei újra íródtak, de az állam új tulajdonosi szerepeit illetően ez csak az ideiglenes jelző használatával köthető össze. Ezen álláspontomat részletesen is kifejtettem a világgazdasági válságkezelésről szerkesztett tanulmánykötetemben, Magas(2009)⁶ 10-24. és 177-202.oldalak.

A Greenspan-féle monetáris politikát nem értékelem sem sikeresnek, sem kudarcosnak, egyszerűen csak az amerikai jelzálogpiacot serkentőként jellemeztem, a lakossági ingatlan-fogyasztást tartósan élénkítő funkcióját emeltem ki.

4. Opponensem kifogásolta, hogy kevésbé támaszkodom R. Rajan munkáira. Könyvem 5. fejezetében, a 189-190.oldalon hivatkozom Rajan professzornak arra a munkájára, Rajan (2005)⁷, amely őt valójában világhíressé tette. Ehhez kapcsolódóan így fogalmaztam:

„A kérdés, hogy vajon a világ a pénzügyi globalizáció jóvoltából kockázatosabbá vált-e, nagyon releváns és azonnali válaszokat sürget. Erre adott egyértelmű igennek megfelelő, elméletileg kifejezetten igényesen kidolgozott választ Rajan, G. Raguram (2005), aki ebben a válság után hirtelen nagyon sokszor hivatkozott munkájában először mutatta ki, még jóval az ominózus 2008 őszi események és a Lehman Brothers csődje előtt, hogy a nemzetközi pénzügyi rendszer, tőke-és pénzpiacok olyan új kockázatokot termeltek ki, amelyeket senki nem látott, nem tudott felmérni, de attól még léteztek. Az érvelésének lényege, hogy ugyan a pénzügyi liberalizáció igen komoly előnyöket hozott, alacsonyabb kamatú hitelfelvételi lehetőségeket a világ minden táján, amely a megnyújtott konjunktúrában, a megnőtt globális fogyasztásban testesült meg, ellenben új típusú kockázatot teremtett.”

5. Azon tétel, amely szerint általános esetben a pénzügyi nyitottság segítette a növekedést, fenntartom, mert az a fejlődő országok közül az általam és más kutatók által empirikusan vizsgált, konkrét országokra vonatkozik. A disszertáció 225. oldalán a 6.4. tábla és 6.11 ábra foglalják össze ezeket – a növekedést segítő jelleget illusztráló – statisztikai bizonyítékokat.

6. Lámfalussy professzor Pénzügyi válságok a fejlődő országokban c. könyvében (2008)⁸ megfogalmazott tanulságokat természetesen nem vitatom, és főleg azt nem, hogy a szabad tőkeáramlásra vonatkozó IMF-propozíciók felülvizsgálatra szorulnak, egyes konkrét esetekben bizonyosan.

Azt, hogy a magyar esetben, a pénzügyi nyitottság segítette-e a gazdaságfejlődés ütemét, azt nem vizsgáltam. De – az elméleti ismereteim alapján - azt merem állítani, hogy a hitelfelvétel ésszerűsége megítélésében nem a pénzforrás eredete, külföldi vagy belföldi volta a döntő, hanem a deviza neve és a kamatok, lejáratok függvényében a kölcsön reál-ára. Általánosságban nem lehet kizárni egyiket vagy másikat mint rosszat, mert egy vállalat, sőt, maga az állam is, szabadon választhat, hogy külföldi vagy belföldi pénztulajdonostól vesz-e fel hitelt.

7. Azzal természetesen egyet értek, hogy a globalizáció által hátrahagyott szociológiai kép nagyon változatos, adott esetben elkeserítő. Azonban, ha ma mindenkinek le kéne mondania a globalizáció által hozott eredményekről, kezdve a mobiltelefon, internet, közlekedés, sőt, az energiaszállítás által kínált komfortokról, akkor bizonyosan nehéz helyzetbe kerülnénk.

8. A rendszerszemléletű világgazdasági értelmezésem legfontosabb eredménye, megismétlem, hogy a nemzetközi vállalatok és pénzpiacok viszonylag jól működnek, a kormányok és a nemzetközi koordinációs intézmények pedig közepesen vagy gyengén. Pedig a nemzetközi vállalatok ugyanazon a „hadszíntéren” küzdenek, nekik is vannak bemenő és kimenő piaci korlátaik és szabályozásaik, tevékenységük végeredménye mégis egy jobb koordinációt takar. Tehát a nemzetközi vállalatok és pénzpiacok hatékony forráselosztók és árképzők a világpiacon. A nemzeti kormányoknak és nemzetközi intézményeknek pedig közepes vagy gyenge ezen teljesítménye.

9. A normatív és a pozitív elemek (a sein és a sollen) keveredésének tényét készséggel elismerem. De látnunk kell, hogy az államok és a nemzetgazdaságok szintjén is, pont ezek a keveredések jelentik a legtöbb konfliktus forrását, hogy ti. a normatív kondíciókban nagyon nehéz egyezsége jutni, mert ezekben a koordináció idő-és forrásigénye - összehasonlítva a vállalatokkal – sokkal nagyobb. Ez azonban nem új jelenség.

10. A 246.oldalon tett, és B.K. által kifogásolt állításom így hangzik:

„Súlyos fizetési mérleg-problémák esetén azt kell minden országnál vizsgálni, hogy a (4) egyenlet jobb oldalán lévő változók közül elsődlegesen melyik okozta a hiányt: a jelentősen apadó magán-megtakarítás vagy a nem tarthatóan nagyra duzzadó költségvetési deficit. Egyik sem vet kedvező fényt az illető országra. Mindkét esetben ugyanis csak külföldi hitelfelvétellel vagy a külföldön lévő hazai tőkeállomány egy részének eladásával lehet a hiányt kompenzálni. Kevésbé aggodalmas, ha az FFM-hiány viszonylag olcsó külföldi forrással belföldi beruházásokat finanszíroz. Ekkor ugyanis a folyóhiány jövőbeli outputnövekedést alapozhat meg, amelytől remélhető, hogy az adósság szolgálatát is biztonságosan kitermeli.” A hangsúly a feltételes módon van, és azon, hogy nem attól függ a hitel kitermelhetősége, hogy a forrást külföldön vagy belföldön vették-e fel.

Azokat a pontokat, amelyekben megerősítést vagy egyetértő értékelést kaptam (például az USA dollár kulcsvaluta szerepe), nem kommentálok.

Még egyszer köszönöm az alapos elemzést és véleményt, a vitairatba illő, őszinte kritikát.

Nem habozok elfogadni egy régi tapasztalatot: a tudomány (mint ahogy talán a művészet és a sport is) a kritika által is nemesül!

Budapest, 2013. február 25.

Magas István,
MTA-doktor jelölt

¹ Antal László (1999): A karaván halad. <http://www.hhrf.org/europaiutas/19993/eu9903s.htm>

² Bhagwati, J.(2004) In Defense of Globalization. Oxford University Press. Oxford, New York

³ World Economic Outlook 2012. IMF Washington, DC. Oct. 2012

⁴ Edmund Phelps (2008): What Has Gone Wrong up until Now? Nobel Economists Offer First Aid for Global Economy. Spiegel International Online. 2008.dec.11.

⁵ Smith, V. (2008): There is no Easy Way out of the Bubble. The WSJ 9th Oct. 2008

⁶ Magas István (2009): Világgazdasági válság 2007-2009 DIAGNÓZISOK ÉS KEZELÉSEK. Aula Kiadó, Budapest

⁷ Rajan, G.H. (2005): Has Financial Globalization Made the World Riskier? IMF WP 2005/175

⁸ Lámfalussy Sándor (2008): Pénzügyi válságok a fejlődő országokban. Akadémiai Kiadó, Budapest